

Биљана Турањанин Николопулос (Атина)

Реконструисани Андрићев роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ у контексту КЊИГЕ О ЈОВУ

Када наиђу тешка времена и учешћају сукоби и узбуне међу људима, отвори се одједном Библија на њеним најшамнијим страницама и наш ужас или наше неразумеване нађу гревне и познате речи као једини израз (Андрић 2009: 14).

У раду се разматра Андрићев реконструисани роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ у контексту старозавјетне КЊИГЕ О ЈОВУ. Истраживање се проводи преко архетипских мотива неспознате кривице, Сотоне—кушача, тежње за оправдањем и праведним судом и мотива свјетлости. Интертекстуална анализа указује на снажне архетипске контакте који Андрићев текст оплемењују дубоком библијском симболиком.

Тешким питањима која отвара, интригантност и херметичност поруке, библијска мудроносна КЊИГА О ЈОВУ је заводила бројне мислиоце и књижевнике који су својим дјелом покушали да јој дају одговора или бар да проблематизују њену поруку. Велики је број умјетничких дјела за које је инспирација пронађена у једној од најстаријих књига СТАРОГА ЗАВЈЕТА, која се најчешће приписује самом Мојсију. Разлог за то свакако је архетипска ситуација коју описује – страдања невиног човјека, која је и данас камен спотицања теолога, интересовање психолога, и **златно јагње** инспирације умјетника.

Праведни Јов, синтагма је којом се старозавјетни јунак, едомски шеик, од почетка ове религиозно-филозофске драме описује. У породичном и сваком другом обиљу, из благостања се нагло, уз Божје допуштење, преводи у апсолутно потирање свега што има. У истом дану његово богатство нестаје, слуге, а потом и синови и кћери гину, и на крају, он сам страда болујући од „злог пришта“. Све наведено последица је Сатаниног кушања човјека у чију праведност и непоколебљивост вјере није постојала никаква сумња.

У најдужем дијелу ове људске драме смјењују се поетско интонирани искази Јова и његова три пријатеља Елифаза, Вилдада, Софара, као и Елијуја, за који се сматра да је накнадно додат. Драму нарочито продубљује чињеница да у вријеме настанка овог списа није постојало вјеровање у

награду праведника након смрти. Благостање је било потврда праведног живота и врлина, а патња и страдање несумњивог гријеха. То становиште оличавају Јовови пријатељи, док је Јовов исказ, и поред своје трпеливости, прожет запитаностју и неслагањем. Дубоко побожан, свјестан је своје невиности и вапи за одговором зашто страда. Зато је КЊИГА О ЈОВУ и велика прекретница у религиозном и етичком размишљању човјека и пратекст свих будућих запитаности о смислу безразложне патње и страдања праведника.

Архетипска ситуација безразложног страдања се у великој мјери обнавља приповијестима о Томи Галусу, младићу који се најприје појављује у деветнаестом поглављу романа НА ДРИНИ ЂУПРИЈА а потом се његов лик развија кроз низ приповијести, каткад и о заточеном безименом младићу.

КЊИГУ О ЈОВУ, какву данас знамо, обликовали су различити приређивачи¹, а сличну ситуацију имамо и са Андрићевом књигом, коју у овом виду није осмислио сам писац, него је она уобличена постхумно као **реконструисани роман**. Састоји се од низа приповиједака са затворском тематиком (Занос и страдања Томе Галуса, На сунчаној страни, Сунце, У велики број 115, Испушење у велики број 38, почетног дијела триптиха Јелена, жена које нема, првотно објављеног са поднасловом Галусов запис и два необјављена рукописа из Архива Српске академије наука и уметности, Постружничково царство и Проклета историја. Дакле, попут старозавјетне легенде и књига НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ представља дјело редактора иако ју је у цјелости написао Иво Андрић. Упитно је како би је обликовао сам писац.

Низом приповиједака, пратећи догађаје из живота вишеградског младића Томе Галуса, Андрић реконструира старозавјетну легенду о судбини праведног Јова. Управо лик Томе Галуса, али и архетипски мотив непознате кривице чвршћој романескној композицији приводе приповијетке накнадно сабране у књизи.

Андрић је скоро цјелокупним дјелом освједочио своје вјеровање у важност архетипског обрасца у умјетности. Можда је најбоље објашњење

¹ „Knjiga o Jobu odlikuje se jedinstvom koje se ne može zaniijekati, ali u sadašnjem obliku očito je da je ravnoteža poremećena. Lako je uočiti odnos između prozних i pjesničkih dijelova. Auktor je imao pri ruci pučki spis (VOLKBUCH) koji mu je dao ideju za djelo te poslužio za predgovor i pogovor auktorovoj pjesmi. U prvi dio te legende uveo je tri Jobova prijatelja (Job 2, 11–13), a u pogovor je također unio spomen na sugovornike (Job 42, 7–9). Zatim je sastavio pjesnički dijalog i Jahvine govore. Kasnije je isti auktor, ili vjerojatnije neki drugi, pregledajući djelo još jednom uveo lik Elihua (pogl. 32–37) i pohvalu Mudrosti (28). Moguće je da su unešeni neki dodaci i u Jahvine govore (Job 39, 13–18; 40, 15–41, 26). Tako knjiga ima organsko jedinstvo. Prvotno djelo, koje je bilo knjižica u prozi te obuhvaćalo dijalog i teofaniju, *izraslo* je u sadašnji oblik dodavanjem novih elemenata koji su vješto uklopljeni u prvotni plan“ (Wilfrid 1993: 281–282).

своје поетике дао у знаменитом есеју РАЗГОВОР С ГОЈОМ. Говорећи о **легендама** које се споро и у наслагама стварају око неколико тачака људске активности, потцртава важност неколико кључних – *Лејенда о првом треху, лејенда о пошоју, лејенда о Сину човечијем, расијетом за спасење светиа, лејенда о Прометјеју и украденој вајри* (Андрић 2005: 22). Очигледно је да су, сем последње, ове одабране архетипске приче библијске и да је СВЕТОЈ КЊИЗИ писац посвећивао изузетну пажњу. Пишући о легендама које чине истинску историју човјечанства, Андрић је на трагу јунговске теорије архетипа². Управо је **библијска архетипска инспирација** најзначајнија потка која указује на посредно Андрићево комуницирање са Јунговом теоријом архетипова (Шутић 2007: 259). Андрић је то на различитим мјестима свог књижевног опуса потврђивао.

Занос Томе Галуса

Од ноћи начинише дан и свјетлост̄ је близу мрака
(КЊИГА О ЈОВУ 2000: 17.12)

Прича о главном лику Андрићевог реконструисаног романа, младићу Галусу, почиње приповијетком Занос и Страдање Томе Галуса којом се отвара књига. Знаковито је да брод којим главни јунак долази у Трст, стиже из Црвеног мора, топонима обремененог снажном библијском симболиком. Атмосфера почетка приповијетке је дионисијска, лука у коју стиже путник је узаврела, шарена, са једном нарочитом живошћу. *Време кад се о живоју може помислити све, осим да пролази* (Андрић 1994: 33). Иако је дан уочи објаве рата Србији и мобилизација је већ отпочела, Галус који из Адена долази у Трст *није ни слутио шта се у светиу дешава* (Андрић 1994: 34). Он живи свој занос **тропског лудила** и собом носи огањ који га је испунио у Адену. *Као круну и жезло које се не испушта, он је носио своје осећање „величине светиа“, и био слеп и љув за све остало* (Андрић 1994: 34). Његово осећање моћи се, потом, у ретроспективи, објашњава боравком у Африци и посебним осећањем богатства и ширине свијета у коме се осећао као господар. Тај занос што пламти као ватрица у његовој глави, ствара доживљај моћи и достојанства без граница. Уз то, у њему се буди одговорност према поданицима, како доживљава људе око себе. Он одсијеца и распоређује

² „Arhetip je težnja da se stvore takve predstave motiva – predstave koje se u velikoj mjeri mogu razlikovati u detaljima, a da pri tome ne izgube svoj osnovni oblik“ (Jung 1996: 73).

О односу Јунгове теорије архетипа и Андрићевог стваралаштва в. Шутић 2007: 186–189.

вријеме. Његово необично понашање призива сјећање на источњачке господаре, њихово достојанство и благостање. Уједно, то је и први рефлекс приче о Јову која се отвара описом његовог богатства и породичне среће. Јов је, такође, приказан као парадигма праведног господара, *највећи од свију људи на истоку* (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 1,3).

Било је то време дозрих врућина кад се дан и ноћ тошво не разликују, само што мјесец смени сунце (Андрић 1994: 33) опис је који већ на самом почетку приповијетке предочава атмосферу у којој ће се извршити цјелокупна радња. Између дана и ноћи као древних симбола добра и зла стављен је знак једнакости. Више се не може знати ко коме припада и већ се овим цитатом бришу јасне границе између добра и зла, кривих и невиних. Као и у амбијенту старозавјетног стиха „од ноћи начинише дан и свјетлост је близу мрака“ (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 17,12), Сатани или непознатом кушачу отворена су врата свих могућности. У том сумраку цивилизације све је дозвољено, јер је Први свјетски рат на прагу, и кроз приповијетку се злосутно провлаче његови рефлекси. Гласине и слутње се не провјеравају и намах се убрајају у истину. Тома Галус се нашао сасвим случајно на листи непознатог злокобног кушача чиме његов занос и осјећај апсолутне среће бивају потпуно поништени.

Његов занос и осјећај богатства и пуноће свијета кратко траје и посвећен му је тек први дио приповијетке ЗАНОС И СТРАДАЊЕ ТОМЕ ГАЛУСА, док њен завршетак, као и све остале приповијетке са затворском тематиком, уобличавају његову патњу. Уосталом, као и у КЊИЗИ О ЈОВУ гдје је тек неколико почетних библијских сентенци посвећено опису Јовове некадашње среће (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 1.1–5). Преднајаву јововског страдања чини опис необичног понашања Томе Галуса. *Поваздан ѿ*, шета из собе у собу, не скривајући своју наготу ни од послуге. Тиме се алудира на знамениту сентенцу старозавјетног патника – „Го сам изашао из утробе матере своје, го ћу се и вратити онамо“ (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 1.21) и прејудицира будуће страдање које га затиче неприпремљеног и зачуђеног.

Његов занос и узбуђење кулминирају у тренутку кад окружен људима узвикује:

Ура! Урааа! Осана народе и свијеше (Андрић 1994: 41),

библијски поклич слављења Бога³ који ће га коштати слободе. Док у ЈЕВАНЂЕЉУ дјеца славе Христов долазак, поздрављајући га покличем *осана* и истовремено представљају снажан контраст скором Исусовом страдању, Тома Галус у свом заносу тим истим узвиком поздравља свијет око себе.

---

³ „Благословен који иде у име Господње! Осана на висини!“ (ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО МАТЕЈУ 2000: 21, 9).

Контраст којим се потире његова апсолутна срећа потпуном патњом такође је изузетно снажан.

Андрић реинтерпретира јеванђелску сцену вршећи инверзију мотива тако што протагониста поздравља свет, а не он њега, као што је случај у библијској подлози палимпсеста. Ово место у тексту можемо назвати универзалијом будући да наглашава раскол јунака и његове околине која ће га неосновано оптужити тражећи његову смрт на вешалима (Радуловић 2013: 36).

Страдање Томе Галуса

Без објашњења и без суда Тома Галус бива ухапшен. Гомила кроз коју пролази и која о њему има унапријед изграђено мишљење спремно и немилосрдно га осуђује. Дојучерашњи људи које је гледао, који су га заносили мишљу о ширини свијета, сад су његови непријатељи. И мада ниједна њихова хипотеза о Галусовој кривици није тачна, њихова осуда је страшна и потпуна. Људи у пролазу га ударају, зазивају вјешала и пљују. Ова је сцена с једне стране реминисценција на осуду Јовових пријатеља који не признају да постоји Божја казна без почињеног гријеха, а са друге стране алузија на почетак Христовог страдања. Познато је да су старозавјетне повијести најаве јеванђелских, новозавјетних догађаја. Тако је најприје кушање Христа, а потом и његово страдање најављено управо КЊИГОМ О ЈОВУ.

Јов жуди да се објасни са Богом. Својим пријатељима изриче тужбалицу која је упућена Господу. Осјећа да ће умријети ако ућути и зато у ријечи уобличава своју муку. Жели објашњење и прилику да се оправда јер не познаје свога гријеха. Његов јад увећава одсуство Господа (*Deus Absconditus*) и немогућност да изрекне свој став. Сва искушења кроз која пролази, сумње и осуде пријатеља нису успјеле да га поколебају и он је у своју невиност потпуно сигуран. Зато из позиције невиног страдалника, још више вапи за објашњењем.

Ево, спремио сам њарбу своју, знам да ћу бити њрав. Ко ће се ѡрећи са мном? Да сад умукнем, издахнуо бих. Само двоје немој ми учинићи, ња се нећу крићи од лица твојеја. Уклони руку своју од мене, и стѡрах твој да ме не стѡраши. Поштом зови ме, и ја ћу одговараћи; или ја да ѡворим, а ти ми одговарај. Колико је безакоња и грѡјеха мојих? ѡкажи ми ѡријесѡуј мој и грѡјех мој. Зашѡо скриваш лице своје и држиш ме за неѡријашеља својеја? (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 13. 18–24).

Везе са КЊИГОМ О ЈОВУ нарочито су уочљиве у приповиједи ИСКУШЕЊЕ У ВЕЛИКИ БРОЈ 38. У њој се тематизује младићева жеља за објашњењем, протестом, праведним судом. Свој говор који жели да изрекне брижљиво спрема и понавља сваког дана и ноћи за шест месеци заточеништва. Најприје је дуг и оштар у свој својој огорчености.

Господине судијо, противно сваком праву и закону, ја сам толико и толико месеци држан у приземној самојној ћелији, без икакве истраје и испита. На њу у овај зашвор ја сам бијен од неогворних пролазника, ња и од самих војника који су ме водили, а да за то нисам дао ни најмањеј повода са своје стране. У зашвору сам у свему горе шреширан неולי најобичнији кажњеници чија је кривица ушврђена и осуда законски оснажена. У једној влажној приземној ћелији ја сам провео целу зиму без пећи, без шойла одела. Оловку и харшију нису хтели да ми дају. Иако нисам ни саслушан ни осуђен, морао сам обући робијашко одело. Лекар није хтео да ме предега, ни да ми верује. Узалуд сам шражио да ме преведу мом ишражном судији [...] (Андрић 1994: 130).

Попут Јова он вапи за саслушањем. У себи, у својој глави, редом, износно неправде које су му нанесене у име неког непознатог гријеха. Међутим, последњих мјесеци, уморан, исцрпљен и болестан свој говор скраћује док га, на крају, није свео на свеја десет оворчених речи (Андрић 1994: 130). Када коначно излази пред суд и кад је требало да изрекне свој протест и одбрану, он није змогао снаге за то – *мисли му се разбише, расејаше некуд по ситницама* (Андрић 1994: 130). Андрић до у танчине обнавља библијску праситуацију. Реинтерпретира се изнова јововска прича, када се јавља Господ из вихора. Иако је за објашњењем са њим силно жудио, он више није у стању да изрекне ни своју жалбу, нити свој захтјев.

*Гле, ја сам мален, шта бих ти одговорио? Мећем руку своју на уста своја. Једном говорих, али нећу одговарати; и другом, али нећу више*⁴ (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 39.37–38).

Чак су и судијине ријечи пријекора, упућене Галусу, како треба да се сабере и одговара, у складу са Господњим ријечима „Опаши се сада као човјек; ја ћу питати, а ти ми казуј“ (КЊИГА О ЈОВУ 2000: 40.2).

Несрећник и патник то више није у стању и скоро губи свијест па га придржавају да не падне. Немогућност је то да се поднесе суд за који није био спреман – и Јов у својој немоћи и минорности пада пред Господом.

Сотона – узрочник свих невоља

Сотона из КЊИГА О ЈОВУ узрочник је свих страдања која су опхрвала едомског праведника, но још је увијек анђеоски Господњи са којим Бог разговара и чије савјете прихвата. Мада је безразложно скоро сасвим уништио невиног Јова, у овом старозавјетном дјелу још није окарактерисан као отпадник од Бога. Његова улога је свакако рђава и до краја проблематич-

⁴ У дослуку је овај старозавјетни подтекст и са Галусовим плачевним питањем из приповијетке У велики број 115, упућеним полицајцу који га води у тамницу: *Па, зашто мене, господине? Ја... ја сам нико и ништа* (Андрић 1994: 126–127).

на, но у КЊИЗИ О ЈОВУ Сотона нема хтонске особине, односно, нема никакве физичке особине. Тај поступак, иначе, одликује библијске текстове у којима је ђаво представљен једино одсуством врлине. Тек са средњовјековном књижевношћу нечастиви добија изразито хтонске карактеристике, а са народном књижевношћу и низ симболичких, животињских и фолклорних особина.

У приповиједи ПОСТРУЖНИКОВО ЦАРСТВО Сотону оличава Франц Постружник са којим Тома Галус једно вријеме дијели ћелију. Иако Постружник није узроковао његово хапшење, боравак са њим до крајњих граница повећава Галусову патњу. У овој приповиједи је, можда најбоље, од цијелог опуса реконструисаног романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ представљена симболичка борба добра и зла преко двојице протагониста – Галуса као праведника и Постружника који је оличење свега нечасног и злог. Што је више сазнавао о свом нежељеном сустанару то је Галусу суживот с њим постајао све неиздржљивији. У његовим очима он заиста поприма атрибуте апсолутног зла и он га поистовјећује са самим Сотоним.

То више није била она истиа ћелија, уска и влажна и жалосна, али стварна и зашто сношљива, савладљива нешто иако, мален као замисљена тачка у бесконачном простору или ороман као васиона. То више није био нелагодни сусед који дели уски простор и рђав ваздух, нешто – Соћона. Соћона, чији се не само лик нешто ни постојање не могу замислити. Соћона, оличење иако и нишавила са којима ће од сада душа бити у сталном додиру (Андрић 1994: 69).

Андрић, уз све наведено, на различите начине Постружнику даје хтонске особине, обично резервисане за нечастивог. Постружник је висок и мршав али поинућ, управо мало трбав у десну плећку (Андрић 1994: 60) – сигнал је који суптилно наговјештава настрану природу протагонисте. Његова нахереност баш на тој десној страни, страни добра и праведности, већ на почетку освједочава једну суштинскију неправилност и душевну извитопереност. Није случајно ни то што у тренутку бијеса и заорава, при једном од обрачуна са Галусом, када се исказује његова права природа, писац одлучује да га, изнова, физички обиљежи: *Ту се Постружник диже и рамљући на једну ноћу која му је ушрнула од седења приђе ближе Галусу (Андрић 1994: 85).* Из народне књижевности познато је да је старјешина ђаволски, најстарији и најопаснији ђаво, хром (Чајкановић 1973: 401–402), те, сходно томе, аутор користи ово обиљежје како би Постружника још јасније оквалификовао. Затвореници га, а потом и сам Галус називају пацовом, животињом која је симболички повезана са нечастивим (Viderman 2004: 278). Такође, Галус у својој преосјетљивости са Постружником повезује своје пријашње искуство и страх од змија. Симболички је змија снажно везана за ђавола. Ту слику употпуњава и својеврсна теоријска заснованост Постружничковог понашања поткријепљена цитатима његовог пријатеља

Бахмана, ревносно забиљежених у свесци.⁵ Тај програм који је, вјероватно, погрешно тумачио и слиједио у складу са својим болесним нагонима, овако издвојен заиста поприма одлике бунтовништва палих анђела, њихових аргумената и хтијења. Са друге стране, Постружник је сасвим од овог свијета вјешт, лукав и практичан са много различитих лица.

У својој двадесет и трећој години Галус је видео оно што ће му доцнији живој пошврдити и што толики дрући не слуша и не сазнају никад: да је Соћона џамешно и окрешно биће, радично, истрајно, задовољно самим собом, умешно са друћима, џрактичан човек. Он има, наравно, увек џо једно џруло месћо као џујак који џа везује са џамом из које је изишао, џо један џорок, који је џећово истинско, стварно лице, збој која је на свећу и коме све остало у џему служи (Андрић 1994: 70).

Приповијетком ПОСТРУЖНИКОВО ЦАРСТВО можда је најједноставније реконструисати јововски архетип. Након првобитног сусрета са злом оличеном у Постружнику, односно Сотони, код главног јунака свјесног своје недужности јавља се осјећај невјерице. *Мисао да се не може џако на џравди Боја џројасћи, да није моћућно да неко буде џако без икакве своје кривице џредан злу и стварању, и у исто време осећај да се са сваком минућом џројада (Андрић 1994: 69).* Тај осјећај неправде и крајње немоћи потом рађа осјећање безнадежности, очаја и крајње апатије познато из много старијег архетипског предлошка⁶.

Тада џокри глановима мокро лице и џрекиде сваки најор и сваку борбу, одрече се мисли да докаже истину и шежње да се ослободи, зажеље само једно: да џресћане ово дрхћане, ако не може друкче, да џресћане и живој с џиме, али само да џресћане, што џре и џо сваку цену. Да џа доћуку, да се сам убије, као невин или као кривац за безбројна џему самом неџознаћа зла и недела, али да умре, нестане, џу на месћу, одмах, и заувек (Андрић 1994: 68).

Своју патњу, на крају, осмишљава идејом да је у борби против зла и Сотоне разлог постојања и да та борба никада не смије да престане. Управо у томе и јесте улога архетипа који се својом обновљивошћу кроз вријеме указује као симбол једног сврховитијег и вишег постојања.

Тада би се враћао безућешној мисли, да можда у џом и јесће живој, да се човек носи целој века са Соћоном, да џуби у џој ићри за цело време, и да се џако

⁵ *Зезде ће нам бићи џод ноћама. Враћиће се човеку џрва невиност и од бедника и од болесника биће дивно и срећно, џрвобитно створење. Украдена и сакривена стварност биће враћена; и осим џе неће џосћојати ништа друо, ни џомисао на ишћа друо. Крстћ ће бићи разбијен у неколико комада, и џо џако ситних да ни један од џих неће џодсећаћи на облик крстћа, нићи ће од џих икад више моћи саставићи оно што је било (Андрић 1994: 84).*

⁶ „Зашто не умријех у утроби? не издахнух излазећи из утробе? Зашто ме прихватише кољена? зашто сисе, да сем? Јер бих сада лежао и почивао; спавао бих, и био бих миран“ (Књига о Јову 2000: 3,11–13).

Љубећи сјасава. Ако је тако, ако је Соџона саставни део живоџа, а џозив човеков борба са Соџоном, онда је ова ћелија број 38 најсавршенија слика светиа и живоџа, а он и Постружник изабрани представници и првоборци. – Нема тако сјрашној ни ниској сјања у живоџу које људска мисао не би моћла улејшати и узвисићи до величине симбола, дајући му дубљи, неземаљски смисао и значај. Мисао може све, јер је све мисао (Андрић 1994: 98).

*Оџаџбина – круј сунчеве светиљосићи
(Андрић 2009: 22)*

Књига НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ, како јој и само име каже, у знаку је свјетлости. Она је код Андрића је један од значајнијих мотива јер је пишчева опсесивна жудња за сунцем освијетлила читав његов опус, а нарочито књигу којом се бавимо.

Интересантно је да се ријеч *свјетлосићи* у Библији најчешће појављује баш у Књизи о Јову. Међутим, значење и симболика ове ријечи се разлистава на више нивоа. Најприје, свјетлост значи живот и њено одсуство најављује муку и близину смрти, највећа казна је протјеривање из свјетлости у мрак⁷, а најгора клетва је превладавање таме⁸. Огријеховљени људи су највећи противници свјетлости, они су на страни свега мрачног и злог⁹. Уочавамо јасну дихотомију свјетлости и таме као древних симбола добра и зла.

Тако и у приповиједи У ЂЕЛИЛИ БРОЈ 115 писац јасно прави разлику између свог јунака и његових пријатеља, са једне стране, и осуђеника Постружника, с друге. Док су младићи суштински невини утамничени, Постружникова кривица је позната и законски утемељена. Сунце и његова свјетлост невиним младићима је насушна потреба и они се у дугим затворским часовима помичу по његовој путањи. Галус свјетлошћу прави границу

⁷ „Одагнаће се из светлости у мрак, и избациће се из света“ (Књига о Јову 2000: 18, 18).

„Да се одузме безбожницима светлост њихова и рука подигнута да се сломи?“ (Књига о Јову 2000: 38, 15).

⁸ „Био тај дан тама, не гледао га Бог озго, и не освјетљавала га свјетлост“ (Књига о Јову 2000: 3, 4).

⁹ „Они се противе светлости, не знају за путеве њене и не стају на стазама њеним“ (Књига о Јову 2000: 24, 13).

„Прокопавају по мраку куће, које обдан себи забележе; не знају за светлост“ (Књига о Јову 2000: 24, 16).

„Да се одузме безбожницима светлост њихова и рука подигнута да се сломи?“ (Књига о Јову 2000: 38, 15).

између свог обесправљеног, али праведног микрокосмоса и Постружника који оличава антиподни свијет таме и гријеха.

Тешко се славим одблеском невидљивој сунца, који је после подне падао у хелију. То би трајало крајко, али за то време он би седео занесен и, љезушећи једва чујно, поштаирао на својим рукама тај бледи, посредни одсјај изљубљеној сунца, прешакао га с длана на длан као невидљиву, графоцену шечности и чаролију помоћу које је стварао златан, неирелазан зид између себе и Постружниковој свети (Андрић 1994: 110).

Други ниво архетипске симболике свјетлости у знаку је изједначавања Господа и његових атрибута са Сунцем и свјетлошћу. Господња се сила у Књизи о Јову оличава у сликама стварања свијета, од којих су најзначајније у најближој вези са свјетлошћу¹⁰. Препознајемо у овим старозавјетним сликама најаву Христовог јеванђелског пројављивања себе као **видјела свијета и живота**¹¹.

У приповијеткама реконструисаног романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ низ је исказа који Сунце и свјетлост изједначавају са божанством.

Једно је сунце. Једно исто свуда (Андрић 1994: 57),

у сагласју је са ставом свих религија којима је Андрић био окружен и познавао их, да је Бог један и недјелјив. „Bezbrojne religije povezuju rojam Boga sa rojmom Sunca“ (Biderman 2004: 377). Као што и сунце грије без разлике све људе и свуда је исто, тако ни Бог не прави разлике. У том обличју је и његов архетипски сан људи који се клањају сунцу.

Сјавао је шврдо, сањајући неирешано сјајно сунце и неке моћне, фантаслично одевене људе и жене како се сунцу клањају. А око њих неиреледна сјада и

¹⁰ „Међу је поставио око воде докле не буде крај светлости и мраку“ (Књига о Јову 2000: глава 26, 10).

„Како простире над њим светлост своју, и дубине морске покрива?“ (Књига о Јову, глава 36, 30).

„Под сва небеса пушта га, и светлост своју до крајева земаљских“ (Књига о Јову 2000: глава 37, 3).

„И да се натапа земља, натерује облак, и расипа облак светлошћу својом“ (Књига о Јову 2000: глава 37, 11).

„Знаш ли како их Он уређује и како сија светлошћу из облака свог?“ (Књига о Јову, глава 37, 15).

„Али сада не могу људи гледати у светлост кад сјаји на небу, пошто ветар прође и очисти га“ (Књига о Јову 2000: глава 37, 21).

„Којим се путем дели светлост и устока се разилази по земљи?“ (Књига о Јову 2000: глава 38, 24).

¹¹ „Исус им, пак, опет рече: Ја сам видело свету: ко иде за мном неће ходити по тами, него ће имати видело живота“ (СВЕТО ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО ЈОВАНУ 2000: глава 8, 12).

шешка нашоварена кола, која се савијају и шкрипе под шеретом бојаше жешће (Андрић 1994: 59).

Своје становиште писац даље развија до пантеизма. Сунце и његова свјетлост свуда су и у свему присутни, свакој твари дају облик, живот и сми-сао. Сунце је животодавно. Једино оно постоји, а све остало је остварено и постоји само ако собом носи дио њега.

Све је имао, све је било блиско, блиско и моћно, јер је уледао сунце. То више није био велики сјајни колућ који га је допратио кроз градске улице до шамничких вратица. Не, што што је он сада знао као сунце и звао сунцем, што је било ово невидљиво и свагдашње, немирно и грхаво стварање које је испуњавало и покретало сваки делић не само његовог тела него свега око њега, и саме мртве ствари. Сунце – у исто време и шечношћу и звук и дах, са укусом вина и воћа, стално у покрету, са жаром ватре и свежином воде, и што је главно, неисцрпно и непресушно – сунце.

– Постоји само сунце – говорио је сам себи као њан, мислећи као би се те речи могле певати као мелодија.

Да, ствари постоје само сунце, а све ово што живи, дише, тамиче, лећи, сја или цвату, само је одблесак што сунца, само један од видова његова постојања. Сва бића и све ствари постоје само уколико у својим ћелијама носе резерве сунчевог даха. Сунце је облик и равнотежа; оно је свест и мисао, глас, покрет, име (Андрић 1994: 58).

Митоманско праћење дневне путање сунца нашег протагонисте, Галуса, настало је спајањем више архетипских образаца. „Христово васкрсење, као врховни архетипски образац хришћанске религије, проистекло је из поменутог поновног рађања природе, што је један од више примера сјајања архетипских образаца, условљеног блиском везом митологије и религије“ (Шутић 2007: 268). Као и Јов, на свом путу страдања и ревалоризације, Тома Галус пролази пут сличан сунчевој путањи. Вилијам Блејк, један од умјетника кога је интригирала Јовова судбина и овјековјечио је низом илустрација, управо на тај начин је представио његов живот (William Blake-www). На насловној илустрацији свог ликовног опуса о Јову насликани су анђели који падају и уздижу се описујући сунчеву стазу¹². Том сунчевом путањом представљен је његов успон, пад и поновно уздицање.

У знаку свјетлости су и ријетке, али изузетно значајне архетипске представе жена нашег реконструисаног романа. Оне доносе видјело у

¹² У науци је препознато седам стадијума којима Блејк својим илустрацијама представља Јовов живот: „Attachment (unconscious), Loss (conscious), Denial (rationalization), Abandonment (spiritual emergency), Insight (revelation), Acceptance (transformation), Return (grace, sharing) (William Blake-www).

Већину наведених стадијума препознајемо и кроз повијест о Томи Галусу.

живот текстуалног протагонисте и више су идеја и привид него истинске жене. Већ смо напоменули да је у науци проучаван и утврђен однос између Јунгове теорије архетипа и Андрићевог стваралаштва. Нашом тезом настојаћемо да дамо скроман прилог у продубљивању те интригантне везе која почива на архетипу.

Андрићева Анима

Жена са крлетком јавља се у неколико приповиједака. У приповиједи ИСКУШЕЊЕ У ЋЕЛИЈИ БРОЈ 38 Галус посматра кроз прозор суднице како се њен лик издваја из таме *испо као у сновима* и ускоро се губи са сцене. Једна је од централних фигура приче НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ гдје својом појавом и постојањем осмишљава вријеме заточених младих људи. *Призор са прозором био је велики дојајај нашега дана; ми смо се сиремали за њега, ираишлили га иажљиво и жудно, а често после тога још дуго о њему разговарали* (Андрић 1994: 47). Њен лик буди племените и витешке нагоне у младим људима и они не дозвољавају никоме да је коментарише на непримјерен начин. Стога настају и сукоби са околином која њихов идеал није могла разумјети. Фигура загонетне жене јавља се и кроз изразито архетипски сан. Она собом доноси свјетлост и мелодију. Затвореници, чији је предмет снова и жудње, дају јој библијско име *Ева* које је, такође, име Јунгове почетне Аниме која означава управо жену као жудњу.

Други, изузетно значајан лик жене у Андрићевом опусу је лик Јелене који је подробно описан у триптиху ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА, а чији се први дио, познат под називом ГАЛУСОВ ЗАПИС, нашао у накнадно реконструисаном роману. Такође, лик Јелене јавља се и у приповиједи ИСКУШЕЊЕ У ЋЕЛИЈИ БРОЈ 38. Препознајемо у овој измаштаној жени-химери Јунгову другу Аниму која означава раскол између унутрашњих и спољашњих квалитета, а којој велики психоаналитичар даје име *Хелена*¹³ према античкој грчкој парадигми љепоте. Текстови о Јелени обиљежени су снажним расколом између унутрашњих и спољашњих сензација приповједача о измаштаној жени. Унутар приче губи осјећај за стварно и замишљено.

Млада Финкиња, Алиса Картанен, протагонисту очарава како својом спољашношћу, тако и ријетком интелигенцијом. Проучавајући историју звона и препричавајући занимљиве повијести које прикупља за своју докторску дисертацију, у свијест просјечног читаоца зазива форму и духовност хришћанске цркве. У научној је литератури Алиса препозната као преобра-

¹³ У српским преводима ИЛИЈАДЕ лијепа краљица је названа Јеленом.

зац Богородице¹⁴, а поменимо да је трећу Аниму Јунг назвао **Марија** према Богомајци и да оличава врлину. Иако њено именовање не поткријењује досадашњу теорију, Алиса, жена која се јавља у приповијести У ВЕЛИКИ БРОЈ 115, својим ликом сублимира трећу Аниму у окриљу Богородице, али и четврту названу **Софија** – персонификацију мудрости. Ову тврдњу свакако најбоље поткријењује навод: [...] *мирно и слободно иде према њему Алиса Каршанен, девојка са Севера, која не зна ни шта је порок ни несрећа ни страх од живошта, нешто, чистиша и умна, корача право, верна законима које носи у себи* (Андрић 1994: 122).

На овај начин, омеђене соларном путањом и у сунчевом знаку, обликовани су ликови – архетипови главних женских јунакиња Андрићевог опуса унутар реконструисаног романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ. Такође, још једном је потврђена блискост Јунгове теорије и Андрићевог стваралаштва.

Анализом незавршеног Андрићевог романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ у контексту старозавјетне КЊИГЕ О ЈОВУ, Библија нам се изнова указала као „главни извор неизмештеног мита у нашој традицији“ (Фрај 2007: 166).

Пратећи лик Томе Галуса кроз неосвјештеност његовог заноса, преко страдања упркос непочињеном гријеху, у дубинским слојевима текста наилазимо на старозавјетни подтекст – легенду о Јову као архетипски образац страдања праведника. Библијска се потка разлистава у више слојева. Препознали смо композицију праситуације у судбини невиног патника на већини његових нивоа: благостање, непозната кривица, уплив демонских сила, осуда околине, неслагање са казном, изрицање протеста, мирење у ништавности и ћутање. На овај начин савремена прича се обременује запретеним слојевима архетипског обрасца, који својом снажном симболиком обогаћује његова првотна значења¹⁵.

Надаље, установили смо да изузетно значајна семантика свјетлости у Андрићевог тексту своје извориште налази и симболику црпи из библиј-

¹⁴ „И у овој причи се симболика Сунца везује за жену, Алису, са којом се збио непоновљив сусрет у Фиренци. Уколико се вратимо Откривењу, последњој новозавјетној књизи, пронаћи ћемо фасцинантну слику: *Жена обучена у сунце, а мјесец је њод њеним нојама* (Откривење 12,1), небеску визију која представља естетички преобразак и етички узор, а, означавајући Богородицу, утиче на Андрићеву имагинацију преобликовању етеричне представе мистичне лепоте“ (Радуловић 2013: 38).

¹⁵ „Полазећи од основног идентитета једног архетипског обрасца, писац баш тако, не понављајући само познато језгро тога обрасца, користи могућности садржане у његовом контексту и тако обогаћује то језгро“ (Шутић 2007: 327–328).

ског наслијеђа и преко КЊИГЕ О ЈОВУ кореспондира и са јеванђелским текстом, али и са Јунговом теоријом архетипова.

Остаје нам још да се сагласимо са раније изреченим научним становиштем о дубинским везама нашег писца и **књиге над књигама**:

[...] Иво Андрић у свом стваралаштву, користећи Библију као архитект, поентира дело, проналази у њој *семе и квасац, мајицу у роју њчела*, оно осветљено место у тексту пред којима се лако и избилно нижу мисли и представе те да га света књига хришћанства инспирише као универзалан стваралачки, стилски, језички, естетички и онтолошки феномен (Радуловић 2013: 115).

Извори

Андрић 1994: Андрић, Иво. *НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ*. Нови Сад.

Andrić 2009: Andrić, Ivo. *ZNAKOVI PORED PUTA*. Zrenjanin.

Andrić 2005: Andrić, Ivo. *RAZGOVOR S GOJOM*. In: Stepanov, Sava (ur.). *Los Caprichos de Goya*. Novi Sad.

Књиџа о Јову 2000: *Књиџа о Јову*. In: *Библија или Светио љисмо Сџароџа и Новоџа завјеџа*. Београд. С. 469–495.

Литература

Biderman 2004: Biderman, Hans. *Rečnik simbola*. Beograd. Prev. Mihailo Živanović, Hana Čopić, Meral Tarar-Tutuš.

Јеванђелје по Јовану 2000: *Јеванђелје љо Јовану у Библија или Светио љисмо Сџароџа и Новоџа завјеџа*. Београд.

Јеванђелје по Матеју 2000: *Јеванђелје љо Матеју у Библија или Светио љисмо Сџароџа и Новоџа завјеџа*. Београд.

Jung 1996: Jung, Karl. *Čovek i njegovi simboli*. Beograd. Prev. Elizabet Vasiljević.

William Blake-www: William Blake. In: https://www.researchgate.net/publication/_237539532_Jung_William_Blake_and_our_answer_to_Job. 23.11.2018.

Радуловић 2013: Радуловић, Оливера. *Нова чиџања Андрићевоџ дела*. Петроварадин.

Wilfrid 1993: Wilfrid, Harrington O.P. *Uvod u Stari zavjet – Spomen obećanja*. Prev. Mato Zovkić. Zagreb.

Фрај 2007: Фрај, Нортроп. *Анатомија кришке: четири есеја*. Прев. Горана Раичевић. Нови Сад.

Чајкановић 1973: Чајкановић, Веселин. *Мит и религија у Срба*. Београд.

Шутић 2007: Шутић, Милослав. *Злаћно јатње*. Београд.

Biljana Turanjanin Nikolopoulos (Athens)

**Reconstructed Andric's novel ON THE SUNNY SIDE
in the context of the "Book of Job".**

The analysis of the unfinished Andric's novel ON THE SUNNY SIDE in the context of the OLD TESTAMENT'S BOOK OF JOB, indicated again that the BIBLE is the „main source of myth in our tradition“. Following the figure of Toma Galus through his enthusiasm, despite suffering due to his uncommitted sin, we find the subtext of the Old Testament in deep layers of the text – the legend of Job as an archetypal pattern of the suffering of the righteous. Biblical awaits the story in multiple layers. We recognize the compositions of this archaic situation in the fate of innocent person suffers, in most of its levels: prosperity, unknown guilt, condemnation of the environment, disagreeing with the penalty, the imposition of protest, conciliation in nothingness and silence. In this way, the burden contemporary story imbued with layers of the archetypal form, which, with its strong symbolism enriches its original meaning.

Furthermore, we have found extremely important semantics concerning light in Andric's text referred to as its source of symbolism and draws from the biblical heritage and through the Book of Job, corresponds even to the evangelical text.

Биљана Турањанин Николопулос
Национални каподистријски универзитет у Атини
Одсек за руски језик и књижевност и словенске студије
bilturan@slavstud.uoa.gr

